

ОПИТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА АЗ-КОНЦЕПЦИЯ НА РЪКОВОДИТЕЛЯ

Деян Хаджийски

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите

Анотация

В този доклад се отнася до проблема за влиянието на Аза на ръководителя върху успеха на организацията. За да се аргументира тезата за това влияние, трябва да се изследва самата Аз-концепция. В доклада се предлага методика на подобно изследване, която основно застъпва самооценката и Аз-ефективността, съотнесени към други личностни променливи, като емоционална стабилност, депресивност и оптимизъм.

Ключови думи: Аз- концепция, ръководител, организация, самооценка, Аз-ефективност, оптимизъм, личност, самооценка

AN ATTEMPT TO EXPLORE THE SELF-CONCEPT OF THE MANAGER

Deyan Hadzhiyski

University of Agribusiness and Rural Development

Abstract

This paper addresses the problem of the influence of the Ego of the manager on the success of the organization. To argue for this influence, the self-concept itself must be examined. The report proposes a methodology for such research, which mainly advocates self-esteem and self-efficacy, relative to other personality variables, such as emotional stability, depression and optimism.

Key words: Self-concept, manager, organization, Self-efficiency, optimism, personality, self-evaluation

В теориите за личността съществува изобилие от Азови термини, които акцентират върху различни страни и аспекти на личностното присъствие в неговата централна част. В тях неизменно присъства английското “self”, което най-вече се превежда като „Аз“. Но различните смисли, които се влагат, създава трудности при сравняването. Въведената от К.Роджърс Аз-концепция, като обозначаваща Аза, може да се срещне като Аз-образ, Аз-представа или Аз- възприятие. Освен на лингвистични причини, подобно терминологично многообразие вероятно се дължи и на това, че е възможно да има *обща еманация* на Азовостта. В този смисъл Аз-концепцията като понятие може да се приеме в по-широк смисъл от този, който ѝ придава Роджърс, особено с разгърнатото съдържание – проприум на Г. Олпорт.

В съвременната когнитивна психология Аз- концепцията се интерпретира като сложна когнитивна структура, в която се обобщават и организират резултатите от себепознанието. Но във времето са се обособявали отделни теори, всяка със свое дефинитивно виждане.

Една от тях я определя като *атитюд* (нагласа) към собствената личност. Тя има широка популярност в по-старата литература. Според трикомпонентната теория за атитюда в Аз-концепцията се разграничават познавателен, афективен и поведенчески компонент.

Друго схващане за Аз-концепцията се свързва с *наивно-психологична теория* за собствената личност (Аз – теория). Според нея всички хора, без да използват психологическа терминология, си създават система от разбирания за себе си и своето място в живота.

Третото определение разглежда Аз- концепцията като *когнитивна схема*. Тя отразява съхраненото познание за отделните обекти или класове от обекти, които в своята съвкупност съставят вътрешния модел на реалността. По отношение на Аз-концепцията се приема, че тя е съвкупност от схеми, като съставящи я единици. За автор на тази концепция се приема Хейзъл Маркус.¹³⁶

Подобен възглед застъпват Ойсерман и колеги които приемат, че Аз-концепциите са когнитивни структури, които могат да включват съдържание, нагласи или оценъчни преценки и се използват за осмисляне на света, фокусиране на вниманието върху целите и защита на чувството за собствена стойност.¹³⁷

В съвременните подходи за изследване на себепознанието се изхожда от представата за *динамична организация* на Аз-концепцията, изменяща се гъвкаво, съобразно изискванията на поведенческата регулация.¹³⁸ Така се оформя разбирането

на Аз-концепцията като за цялата съхранена в паметта информация за собствената личност. Но не като „съд, пълен с черти“, а като сложна когнитивна структура.¹³⁹ Тази информация може да има различен характер. Част от нея може да е организирана като атитюд с характерните за него елементи на емоционално отношение и поведенческа тенденция, но друга част може да има чисто описателен характер. Част от нея може да е организирана като наивно- психологична теория с елементи на обяснение и предвиждане, друга част със сигурност ще отразява социално ролевите идентификации и самооценката.

Приемайки определението за Аз-концепцията, според което тя представлява цялата съхранена в паметта информация за собствената личност, всъщност се посочва, че тук се включва и несъзнаваното, защото несъмнено някаква част от тази информация се използва имплицитно. По този начин Аз-концепцията би трябвало да се разглежда като динамична система от *съзнавана и несъзнавана информация*.

От изложеното може да се направи извод, че същността на Аз- концепцията отразява индивидуално специфичния жизнен опит на всеки човек. Аз-концепцията е многостранно */мултифасетно/* явление, набор или колекция от образи, схеми, концепции, прототипи, теории, цели, ценности или задачи¹⁴⁰.

---

¹³⁶ Markus, H. (1977). Self-schemata and processing information about the self. *Journal of Personality and Social Psychology*. 35,pp. 63–78.

¹³⁷ Oyserman, D., Elmore, K., Smith, G. (2012) *Self, self-concept, and identity*. pp 69-104, NY: Guilford Press

¹³⁸ Markus, H., Wurf E. 1986 *The dynamic self-concept: A Social Psychological Perspective*. Institute for Social Research, University of Michigan p.314

¹³⁹ McConnell, A, & Strain, L. (2007). *Content and structure of the self-concept*. pp. 51–73. Psychology Press.

¹⁴⁰ „Решението е да се разглежда Аз-концепцията като многостранен феномен“ Markus, H, Wurf E. Цит.съч с.301

Теоретична постановка

Така накратко представена Аз-концепцията в нейното теоретично дискутиране и идейно развитие, дава възможност да се направят редица изводи, касаещи влиянието на този конструкт върху живота на индивидите и тяхното представяне в различни ситуации. При това колкото по-сложни и отговорни са дейностите, които човек изпълнява, толкова по-осезаемо е Азовото присъствие¹⁴¹. Това твърдение налага преди всичко изследване на самия Аз. Но и тук, както и при други психологически категории, които са теоретично „натоварени“, изниква въпросът „как“. Споменатият „мултифасетен“ характер на Аз-концепцията затруднява изследователския подход, който трябва да „избира“ от голямото разнообразие на идеите за Аза. Наред с това трябва да се насочи към такива страни, които са относително обективни¹⁴² и верифицируеми. Такива очевидно следва да се търсят в проявленията на Азовостта. По отношение на изследване Аз-концепцията на *ръководителя* такива са *самооценката* и *Аз-ефективността*, но не само, защото макар и водеща Аз-концепцията не е съвсем единствена и незамисима по отношение представянето на личността. Освен Аз, човек има и личностни черти, диспозиции, и преживявания. Те непрекъснато взаимодействат помежду си и оказват влияние върху Аз-концепцията, която е динамичен, макар и устойчив конструкт. Изследването на някои от тях допълват представата за Аза и неговото влияние върху поведението.

Тези съображения определят конкретната рамка на изследването, която се изразява в следните положения:

- Аз-концепцията може да се определи, чрез *самооценка*, *Аз-ефективността*, *оптимизма* и *други личностни променливи*, които пряко или косвено ѝ влияят. В този смисъл положителните резултати от изследването, говорят за положителна Аз-концепция, средните стойности по тези променливи за несигурна Аз-концепция, а ниските или лоши резултати за негативна Аз-концепция.

- Състоянието на Аз-концепцията, в съотнесеност с някои личностни променливи определя *„личностен патерн“*¹⁴³. В зависимост от резултатите той огубено може да се определи като *позитивен* или *негативен*.

- Успешността или ефективността на изследваните лица като ръководители се установява чрез остойностяване по Ликертова скала на отговори на анкета, където според получения бал условно анкетирания могат да се разделят в две групи-успешни и неуспешни.

Изследването е поставено в съответствие с общата цел– *да покаже някои психологически зависимости на Аз-концепцията на ръководителя*, които влияят върху работата му и организацията.

Формулирана, като обща *хипотеза* тя може да се изрази в твърдението, *че Аз-концепцията на ръководителя е значим психологически фактор, който влияе върху успеха на ръководната му дейност и него самия*.

---

¹⁴¹ Такава е например дейността на ръководителите.

¹⁴² Азът по принцип е субектен. Минчев. Б.(2013). Психология. Еволюционно феноменологичен подход. Сиела, с.521

¹⁴³ Patern англ. – модел, тип, образец, структура..

Това предполага проверка на няколко предварителни *допускания* (работни хипотези), които засягат връзки и корелативни зависимости между личностни черти, диспозиции и показателни за Аза променливи. Такива могат да бъдат:

- взаимосвързаност между самооценката и Аз-ефективността като основни аспекти на Аз-концепцията;
- връзка на позитивната Аз-концепция с различни аспекти на управлението;
- връзки на Аз-концепцията с емоционалната стабилност и оптимизъм;
- връзки на емоционалната стабилност, самооценката и негативните очаквания с депресивни и тревожни преживявания;¹⁴⁴

Методика

На изследваните лица /в случая ръководители / се дава да попълнят варианти на пет теста и анкета.

Инструменти

- *Скала за емоционална стабилност*, част от Петфакторен въпросник, В. Тодоров. Самооценъчният въпросник за измерване на основните черти на личността, така както са определени от модела на Голямата петорка, съдържа пет основни скали: Екстраверсия, Благосклонност, Съзнателност, Емоционална стабилност и Отвореност към опита. Въпросникът се състои от 60 айтема. Използваната в това изследване скала за емоционална стабилност се състои от 12 твърдения. Изследваните лица определят степента, в която са съгласни с твърденията, по 5-степенна скала от 1 – Не до 5 – Да. По-високият бал означава по-висока емоционална стабилност.

- *Тест за самооценка на Розенбърг*. Скалата на Розенбърг е еднодименсионална скала за измерване на аспекти на самооценката като лична ценност, самоувереност, задоволство със себе си, самоуважение. Методът се състои от 10 твърдения. Изследваните лица изразяват степента на съгласие с твърденията чрез 5-степенна Ликертова скала от 1 – напълно несъгласен до 5 – напълно съгласен. Общият бал се получава чрез събиране и усредняване на отговорите на изследваните лица от всички айтеми. По-високият бал означава по-висока самооценка.

- *Личностен тест за оптимизъм и негативни очаквания* (Радославова, Величков, 2005). Въпросникът съдържа 17 твърдения. Изследваните лица посочват степента, до която са съгласни с твърденията, по 5-степенна Ликертова скала от 1 – напълно несъгласен до 5 – напълно съгласен. Общият бал се получава чрез събиране и усредняване на отговорите на изследваните лица от всички айтеми.

Скалата за оптимизъм е съставена от 10 твърдения. По-високите балове означават по-висок оптимизъм.

Скалата за негативни очаквания съдържа 7 твърдения. Негативните очаквания не са „обратни“ на диспозицията за оптимизъм. В този смисъл човек, който е оптимист може да има негативни очаквания по различни поводи и в различни ситуации, които преценява като неблагоприятни. Това може да се дължи на реализъм, но и на невротизъм. Както и обратното – песимисти да нямат негативни очаквания за определени ситуации. Първото обаче е вероятно, защото доминиращият песимизъм може да повлияе преценката.

---

¹⁴⁴ Възможни са и други на базата на предполагаеми зависимости между изследвани азиви особености, черти и състояния.

- *Тест на Цунг. Zung Self-Rating depression Scale (SDS)* Скалата за самооценка на депресията нивото на депресивност на изследваните лица.

SDS е инструмент за самооценка с 20 елемента, създадено за измерване на нивата на тревожност, базирано на точкуване в 4 групи прояви: когнитивни, автономни, моторни и симптоми на централната нервна система. Отговаряйки на твърденията, човек трябва да посочи доколко всяко твърдение се отнася за него или нея в рамките на една или две седмици преди полагането на теста. Всеки въпрос се оценява по скала от тип Likert от 1 до 4 (на базата на тези отговори: „през малко време“, „от известно време“, „през голяма част от времето“, „през повечето време“). Някои въпроси са формулирани отрицателно, за да се избегне проблемът със зададения отговор. Общата оценка се извършва чрез общ резултат. Общите необработени резултати варират от 20–80. След това необработеният резултат трябва да се преобразува в резултат на „Индекс на тревожност“, като се използва диаграмата на хартиената версия на теста, която може да бъде намерена на връзката по-долу. Резултатът „Индекс на тревожност“ може да се използва в тази скала по-долу, за да се определи клиничната интерпретация на нивото на депресия.

- *Аз-ефективност.* Беше приложен скала за обща Аз-ефективност (GSE) на Schwarzer & Jerusalem (1979), българска версия на Stamova, Schwarzer & Jerusalem (1993), психометрични характеристики на скалата от Желязкова-Койнова (2007). Скалата се състои от 10 айтема, на които се отговаря с 4-степенна скала – от “абсолютно невярно“ до “абсолютно вярно“. Предназначена е за изследвания на лица над 12 години (по Желязкова-Койнова, 2007). По-високият бал означава по-високо равнище на обща Аз-ефективност.

- *Въпросник под формата на анкета.* В този въпросник са включени айтеми, които касаят важни области на ръководство и оценка на ръководената организация, включително и плановете за бъдещо развитие. За по-голяма детайлизираност на отговорите, същите са степенувани в петстепенна Ликертова скала от „напълно съгласен“ до „напълно несъгласен“ с твърдението.

Прави се статистически анализ с помощта на програмата IBM SPSS Statistics. След съответните методи на статистически анализ: дескриптивни статистики, методи за проверка на хипотези и методи за графично онагледяване на данните и резултатите се установява потвърждаването или не на направените допускания.

Литература

Минчев, Б. (2013). Психология. Еволюционно феноменологичен подход. Сиела.

Митева, Д. (2013). Психология на оптималното функциониране. Варна, ВСУ.

McConnell, A., & Strain, L. (2007). Content and structure of the self-concept. Psychology Press.

Markus, H., & Wurf, E. (1986). The dynamic self-concept: A Social Psychological Perspective. Institute for Social Research, University of Michigan

Acknowledgements: This publication was prepared under INVEST FOR EXCELLENCE IN REGIONAL SUSTAINABILITY (INVEST4EXCELLENCE) project. The project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant

agreement No 101035815. Responsibility for the information and views set out in this paper lies entirely with the authors.